

Recensie Tentoonstelling

Architect J.B. van Loghem (1881-1940) in de schijnwerpers.
T/m 4 dec. in ABC Architectuurcentrum Haarlem.
●●●●○

Recensie Boek

Rudolphine Egink: J.B. van Loghem.
Architect van een optimistische generatie. De Nieuwe Tuinwijkpers, 400 blz.
€55,-
●●●●○

FOTO'S HANS PETER FÖLLMI

Tuinwijk-Zuid, de mooiste van J.B. van Loghems tuinwijken in Haarlem. Het honderdjarige bestaan van de wijk is de aanleiding voor de tentoonstelling.

HET NIEUWE BOUWEN

In Siberië werd Han van Loghem een compleet andere architect

Een tentoonstelling in Haarlem en een boek laten zien hoe de architect Han van Loghem (1881-1940) in Siberië het licht zag en aanhangers werd van het Nieuwe Bouwen.

Door onze redacteur **Bernard Hulsman**

En bestaan twee verschillende architecten die Han van Loghem heten, zo is te zien op de tentoonstelling *Architect J.B. van Loghem (1881-1940) in de schijnwerpers*. In de eerste twee zalen van de mooie expositie in het ABC Architectuurcentrum in Haarlem wordt het werk van de eerste Han van Loghem getoond aan de hand van onder meer foto's van Hans Peter Föllmi en meubels. Op enkele uitzonderingen na, zoals de experimentele rijfshuizen in het Amsterdamse Betondorp uit 1923, zijn de tuinwijken en villa's en andere gebouwen die Van Loghem in de jaren 1909-1925 in en om Haarlem bouwde van baksteen.

Net als zijn houten meubels verdraagt zijn vroege baksteenarchitectuur de invloeden van Frank Lloyd Wright, de Amsterdamse School en vooral van Berlage, de architect die nog vaak wordt beschouwd als de vader van de modernistische architectuur. Onbetwist hoogtepunt in het eerste deel van tentoonstelling is Tuinwijk-Zuid, de mooiste van Van Loghems tuinwijken in Haarlem waaraan het honderdjarige bestaan

de aanleiding is voor de tentoonstelling.

In de vierde zaal, gewijd aan Van Loghems late oeuvre na 1927, is radicaal ander werk te zien. Hier zijn de meubels niet van hout maar van stalen buizen. En de meeste villa's die Van Loghem toen bouwde, zoals het woonhuis van J.J. Hartog in Den Haag uit 1937, hebben wit gepleisterde, vlakke gevels en grote ramen die duidelijk maken dat hij in korte tijd was veranderd van een traditionele Berlagiaanse architect die voorzichtig naar vernieuwing zocht in een aanhangers van de revolutionaire Nieuwe Zakelijkheid ofwel het Nieuwe Bouwen.

Geëngageerd

De enige overeenkomst tussen de vroege en de late Van Loghem is dat ze allebei sociale geëngageerde architecten waren die sympathiseerden met de Sovjet-Unie, het eerste socialistische land ter wereld. De eerste Van Loghem had van zijn architectenbureau zelfs een coöperatie gemaakt en werd in 1919 lid van de Bond van Revolutionair-Socialistische Intellectuelen (BRSI). Eind 1925 ging hij gretig in op de uitnodiging van de Nederlandse ingenieur Sebald Rutgers (1879-1961) om te ko-

Na 1927 bouwt **Han van Loghem** villa's met wit gepleisterde gevels.

men werken in diens Autonome Industriële Kolonie (AIK) Koezbas, een conglomeraat van mijnen en chemische fabrieken in Siberië waar honderden Amerikanen en niet-Russische Europeanen werkten. Van Loghem hief zijn bureau op en vertrok met vrouw en kinderen naar het dorpie Kemerovo, dat moest uitgroeien tot een industriestad.

In de derde zaal van de tentoonstelling hangen zwart-witfoto's en ontwerptekeningen voor arbeiderswoningen, scholen en andere gebouwen die Van Loghem als hoofdarchitect van de AIK Koezbas maakte. Onduidelijk blijft wat Van Loghem nu precies in Kemerovo heeft gebouwd, maar vaststaat dat veel van zijn ontwerpen niet zijn uitgevoerd door corruptie en tegenwerking van de Russische toezichthouders van de communistische partij. Wel heeft hij een aantal typisch Nederlandse rijfshuizen gebouwd, die door de Russische bewoners 'worstehuisjes' werden genoemd.

Debacle

Van Loghems verblijf in Kemerovo liep uit op een debacle. Al na een jaar had hij schoon genoeg van 'de beneden luterende bureaucratie' in de AIK Koezbas, zo citeert Rudolphine

Egink Van Loghem in *J.B. van Loghem. Architect van een optimistische generatie*, een onlangs verschenen bewerking van haar proefschrift. Al in 1927 keerde Van Loghem teleurgesteld naar Nederland terug.

Toch zorgde zijn verblijf in Kemerovo voor een metamorfose van de architect Han van Loghem. In Siberië ontdekte hij het functionalisme en 'de stem van de zuiverheid', zoals Van Loghem het zelf in 1927 noemde in een artikel in *Bouwkundig Weekblad*, en werd hij een aanhangers van het functionalistische Nieuwe Bouwen. De overweldigende natuur in het steppenland deed hem beseffen dat het luisteren naar 'de eigen stem' een grote fout was, schreef hij, omdat 'die stem nooit is opgewassen tegen de ijzeren noodzaak, waardoor de minst gecompliceerde en zut-verste werken ontstaan'.

Terug in Nederland vestigde Van Loghem zich in Rotterdam, de stad waar het Nieuwe Bouwen de meeste ruimte kreeg. Toch kreeg hij er niet veel opdrachten. Zijn grootste gebouw was het Sportfondsenbad in Haarlem uit 1933 dat in 1995 werd gesloopt.

Hoewel de Sovjet-Unie hem bitter was tegengevallen, keerde hij zich niet af van het communisme. In 1931

deed hij op eigen initiatief - en vergeefs - mee aan de prijsvraag voor het Paleis van de Sovjets die Stalins regime had uitgeschreven. En als bestuurslid van Opbouw wilde hij deze Rotterdamse architectenvereniging veranderen in een strijdvaardige beweging die het Nieuwe Bouwen verbond met linkse politiek.

Bekering

Van Loghems stijlbreuk heeft veel weg van een bekering: als proseliet van het geloof in de zuivere architectuur nam hij afstand van zijn onzuivere vroege werk. „Te decoratief en niet kernachtig genoeg” vond hij het na zijn terugkeer uit Siberië.

Onbedoeld laten de tentoonstelling en het boek over Van Loghem hiemee zien dat de historicus Auke van der Woud gelijk had, toen hij in 2008 Berlages vaderschap van het Nederlandse Nieuwe Bouwen als mythe bestempelde in zijn essay *Sterrenstof. Honderd jaar mythologie in de Nederlandse architectuur*. Zoals er geen verband bestaat tussen de norse bakstenen Beurs van Berlage in Amsterdam en de stralende Van Nellefabriek van glas, staal en beton in Rotterdam, zo heeft de eerste Van Loghem niets te maken met de tweede als het om architectuur gaat.